

016.79209561
P877t

M İ L L İ K Ü T Ü P H A N E Y A Y I N L A R I

TİYATRO
BİBLİYOGRAFYASI
(1859 - 1928)

Hazırlayanlar

Türkân POYRAZ

Nurnisa TUĞRUL

ANKARA 1967 — MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ

M İ L L İ K Ü T Ü P H A N E Y A Y I N L A R I

TIYATRO
BİBLİYOGRAFYASI
(1859 - 1928)

Hazırlayanlar

Türkân POYRAZ

Nurnisa TUĞRUL

ANKARA 1967 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

ESER HAKKINDA

Bütün ilimlerin ve ilmî çalışmaların temelini bibliyografya teşkil eder. Herhangi bir mevzuda araştırma yapmağa başlamadan önce, gelip geçmişlerin bu konuda neler yapmış, neler hazırlamış olduklarını bilmek gerekir. Bu şart yerine getirilirse "taş taş üstüne konularak" bir bina, bir eser, bir düşünce sistemi geliştirilir, tamamlanır. Aksi halde her şeye yeni baştan başlamak ve ekseriya netice almamak mukadder olur.

İlimlere ve ilmî araştırmalara temel hizmetini gören bibliyografyaların hazırlanması evvelâ metodik çalışmaya bağlıdır. Düzensiz ve methodsuz didinmelerle bibliyografya işlerine girişmek, büyük hata olur ve müsbet netice alınamaz.

Şunu bilhassa belirtmek isterim ki bibliyografya —nakış işleme gibi— büyük sabır ve dikkat isteyen bir iştir.

Uzun yıllar Millî Kütüphane'de başarı ile çalışmış, kütüphane ve bibliyografya hizmetlerinden büyük zevk almış değerli arkadaşımız Türkân Poyraz ile mesai arkadaşı Nurnisa Tuğrul'un ihtimamla hazırladıkları bu bibliyografya eseri; büyük bir ihtiyaca karşılık teşkil eden, tiyatro ve bhusus tiyatro tarihimiz sahasında kıymetini ve aktüalitesini hiçbir zaman kaybetmeden ellerde dolaşacak kıymetli bir müracaat kitabıdır. Başarılarından dolayı arkadaşlarımı tebrik etmeği vazife sayarım.

Türkân Poyraz ve Nurnisa Tuğrul, bu eseri, birkaç meziyeti bir araya getirmiş olmanın şevki ve hızı ile hazırlamışlardır. Kendileri, tanıdığım münevverler arasında tiyatroyu en çok sevenlerdendir. Bir bibliyografya eserinin ehemmiyetini, bir bibliyografyanın ne gibi şartların yerine getirilmesiyle meydana çıkabileceğini en iyi bilenlerimiz arasındadırlar. Ve metotlu çalışabilen sabırlı kütüphanecilerdir.

1961 senesinde neşrolunan Millî Kütüphane uzmanlarından Behire Abacıoğlu ve Semahat Turan'ın müşterek eserleri "Tiyatro Bibliyografyası (1928 - 1959)" ile birlikte elimizdeki bu yeni eser, Türk tiyatrosu için en güzel hizmetler arasında anılacaktır. Bu hizmetten, tiyatromuz üzerinde çalışanlar ve kütüphanecilerimiz çok faydalanacaklardır.

Adnan ÖTÜKEN
Millî Eğitim Bakanlığı
Kültür Müsteşarı

BİRKAÇ SÖZ

Son on yılda tiyatromuz hızla gelişirken, tiyatromuzun kısa geçmişi üzerine yapılan araştırmaların sayısı da gitgide artıyor. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketinde bizim olmayan Batı tiyatrosunu Türk toplumunun yaşantıları arasına yerleştirmek için sıkı bir çaba buluyoruz. İşte bunun araştırılması günümüzün Türk Tiyatrosunda alınan yolu aydınlatacaktır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde dört yıl öğrenim sürelî bir Tiyatro Kürsüsünün kurulmuş olması da bu yolda atılan temelli adımlardan birisidir. Türk Tiyatrosu'nun sanat ve yaratıcılık alanı böylece bilimsel yönden de tamamlanmış olacaktır.

Her alanda olduğu gibi, tiyatromuzun da bilimsel incelenmesinde en önemli ve önceliği olan kaynak bibliyografya verileridir. Elimizde tuttuğumuz bibliyografya 1928 yılına kadar olan dönemi kapsıyor. Böylece özellikle Türk Tiyatrosu, genellikle Türk kültürü üzerine çalışanların eline ender değerde bir kaynak verilmiş oluyor. Genellikle dedim, bunu bir örnekle göstereyim. 1908 Meşrutiyetinden Türk siyasal yönetiminin değiştiği 1920 yılına ve Cumhuriyet'in kabulü olan 1923 yılına kadar tiyatronun ve tiyatro eserlerinin incelenmesi bile yalnız bu dönemin tiyatrosunu değil fakat ayrıca ülkemizin toplumsal ve siyasal akımlarını ve ortamını da yansıtacak güçtedir. Şimdi elimizde tuttuğumuz bu değerli bibliyografyadaki oyunların adlarına, sürelî yayınlardaki makalelerin başlıklarına bir göz atmak bile bize bu dönemin Türk toplumunu ve onun sorunlarını tanıtmaya yetecektir.

Bibliyografyanın büyük bir emek, titizlik ve sevgiyle hazırlanmış olduğu hemen görülüyor. Eski harfli yayınların bibliyografyasını hazırlamak çok çetin bir iştir. Bu çağlardaki genel bibliyografyaların, eksik, yetersiz ve boşluklarla dolu olması, kitaplıklarımızın düzensizliği ve eksiklikleri, yangınlar ve bakımsızlıklarla çoğu yayınların yok olmuş olması bu işin çetinliğini kolayca ortaya koyar. Bibliyografya yalnız basılı oyun ve tiyatro üzerine hazırlanmış basılı kitaplarla yetinmemiş, ayrıca sürelî yayınlardaki makale ve eleştireci yazılarını, gene sürelî yayınlarda yayınlanmış oyunları ve çeşitli kitaplıklarla özel ellerde bulunan el yazması kitapları, içine almaktadır.

Bibliyografyayı şöyle bir karıştırmak bile 1928'e kadar olan dönemde tiyatronun Türk toplumu içindeki yerini ve önemini kolaylıkla ortaya koyacaktır. Fakat bibliyografyanın önemli bölümü oyunlar bibliyografyasıdır. Bu bizi ilk Türkçe yazılı oyun sorunuyla karşı karşıya bırakıyor. İlk kez FORUM dergisinin (1) bir sayısında Profesör Fahir İz yüzelli yıl önce yazılmış bir oyunu bulduğunu bildirerek, bunun üzerine bilgi vermişti. Viyana'da Ulusal Kitaplığının yazmaları arasında bulunduğu bu oyunun adı **Vakayi-i Acibe ve Havadis-i Garibe-i Kefşger Ahmet** olup, ayrıca üç yabancı dilde çevi-

(1) Fahir İz, "Yüzelli yıl önce yazılmış bir Türkçe piyes", Forum, 1 Haziran 1958

rileri bulunmaktadır. Çeviriler ayrı ayrı kimselerce yapılmıştır. Böylece ilk Türkçe oyun Şinasi'nin Şair Evlenmesi'nin tarihi olan 1859'dan bir elli yıl daha geriye gitmiş oluyor. Fahir İz daha sonra yazmanın metnini de yayınlamış, ayrıca kitap olarak da yayınlanmıştır. Ancak Fahir İz bunu bir Türkün yazdığını kesin olarak ileri sürmemiş, bu oyunun belki de Türkçe öğrenen Avrupalılar için bir alıştırtma temrini olabileceğini belirtmiştir. Öyle ki bunun okulların bitirme törenlerinde oynanmak üzere hazırlanmış bir metin olduğu da düşünülebilir. Acaba bu türlü başka Türkçe oyunlar var mıydı? İşte burada dört örneğin adlarını veriyorum. Bu sayılanlardan başka oyunlar da vardı.

Gene Viyana'da 1810 tarihinde Doğu dilleri öğrencileri için temrin olarak Chabert imzasıyla üç perdelik bir oyun vardır. Türkçe adı şöyledir: *Hikâyet-i İbda-ı Yeniçeriyân ba bereket-i pir-i Bektaşiyân Şeyh Hacı Bektaş Veli-i Müsliman*. Aynı eserin Fransızca başlığı ise şöyledir: *Hadji Bektache ou La Création des Janissaires?* (Drama en langue turque en trois actes). (2) Görülüyor ki Doğu Dilleri Okulunda böyle üç perdelik oyunlar Türkçe olarak yazılabiliyormuş.

İkinci örnek daha eski tarihlidir. Hem Türkçesi, hem Fransızcası, hem de Almanca metinleri bulunan üç perdelik bu tragedyanın adı *Godefroi de Bouillon* olup 1761 tarihini taşıyan 48 sayfalık bir kitaptır. Viyana Doğu Dilleri Akademisi öğrencileri bunu 18 Aralık 1757 ve 28 Ocak 1758 tarihlerinde temsil etmişlerdir. (3) Görülüyor ki bu örnek de gene Doğu Dilleri Okulunun bir araştırma temrinidir.

Üçüncü örnek daha da önemlidir. Bu "İbrahim'in Kurban Edilişi" *Ethysia* toy *Ab-raam* adlı Girit tiyatrosunun en eski örneklerinden birisidir. Pek çok yazma, çeviri ve baskısı bulunan bu eserin en eski metni 1535 tarihli olduğuna göre eser bu tarihten eskidir. İşte G. A. Megas'ın 1954 yılında yayınladığı açılmış ve tıpkı—basılmış metinde belirtildiğine göre bu önemli eserin 1783 tarihli bir Türkçe çevirisi vardır. (4)

Bir de 1750 yılında Goldoni'nin Türkçe çevirisi olduğu ileri sürülmektedir. (5) Bu sayılanların yanısıra Ermenilerin de bazı Türkçeye çeviri çabalarına rastlıyoruz. Birçok oyun Türkçeye çevrilerek Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yayınlanmıştır. Bu arada merkezi Venedik'teki manastırda olan Ermeni katolikleri Mihtaryan'ların bu yolda çabaları olmuştur. Nitekim bunlar arasında 1813 yılında Molière'in *Zoraki Hekim*'ini H. A. G. Antimosyan Türkçeye çevirmiştir. Metin olarak yayınlanmayan birçok Türkçe oyunlar da oynanmıştır. Bunlardan gazeteye geçen *Serap Hekimyan*'ın İtalyan'cadan çevirdiği 20 Mayıs 1858'de İstanbul'da Naum Tiyatrosunda oynanan *Riyakâr ve Müseyyip* adlı oyundur. Bu tarihten, sürekli Türkçe temsiller veren Güllü Agob'un Osmanlı Tiyatrosu'nun ilk Türkçe oyunu olan *Keork Karabetyan*'ın çevirdiği *Orisafallu ve Devicque*'in *Cesar Borgia* oyununa kadar birçok Türkçe oyunlar oynanmıştır. Bunlar arasında içinde Güllü Agob'un bulunduğu ve 1862-964 yılları arasında İzmir'de temsiller veren *Vaspuragan Tiyatrosunun* oyunlarını da sayabiliriz. (6)

(2) Th. Menzel, *Meddah, Schattentheater und Orta Oyunu*, Praha 1941 s. 84 - 85.

(3) P. L. Jacob, *Alliance des Arts, Bibliothèque Dramatique de Monsieur de Saligne*, IV, Paris 1844, s. 220 - 221.

(4) S. 139 1148

(5) Dr. O. Hachtmann, "Türkisch Übersetzungen Aus Auropaischen Literaturen. Ein Bibliographischer Versuch", *Die Welt des Islams*, Berlin 1918 Bd. 6, s. 1 - 23.

(6) Metin And, "Güllü Agob Tiyatrosundan önce Türkçe temsiller veren bir topluluk: *Varpuragan Tiyatrosu*", *Forum*, 1 Şubat 1966.

Ancak bütün bu örnekler bir yana, gene de Türk oyun yazarlığını Şinasi'nin Şair Evlenmesi ile başlatabiliriz. Şair Evlenmesi'nin yalnız Batı tiyatrosuna özenip okunmak üzere mi, yoksa oynanmak üzere mi yazıldığı edebiyat tarihçilerimizi hanidir düşündüren bir soruydu. 1859 yılında İstanbul'da yayınlanan bir gazete bunu aydınlatıyor. Dolmabahçe Saray Tiyatrosunun da aynı yılda açılmış oluşu bu görüşü destekliyor. Echo de l'Orient gazetesinin 25 Haziran 1859 günkü sayısında Poligny imzalı şu yazıyı okuyalım: "Millî Eğitim Osmanlı Kurulu Üyesi ve Paris'te uzun süre öğrenim yapmış Şinasi Efendi bu yakında Racine, La Fontaine ve Molière'den seçme parçaları Türkçeye çevirerek yayınlamış ve çevirisinde tam bir yetenek ve ustalık görülmüştü. Özünden şair olan bu genç yazar bugün beğeniliyor. Şimdi de Haşmetli Sultan'ın özel tiyatrosunda sahneye konacak Türkçe bir perdelik güzel bir güldürü yazmıştır. Bu oyunun adı Şair Evlenmesi'dir Boşboğazlık edip önceden oyunu açıklayacak değiliz, ancak sırası gelince halka temsili sığağı sığağına duyuracağız. Beklemekte iken sarayın eğlencelerine olduğu kadar güzel sanatların aydınca koruyuculuğunu yapan haşmetli Sultan'ın baş mabeyincisini kutlularız."

Böyle bir bibliyografyayı hazırlamanın çeşitli güçlükleri vardır. Bunlardan birisi de eski oyunları yazarlarını, çeviri veya uyarlama ise asıl yazarlarının adlarını, oyunun asıl adını bulmak gibi. Eski oyunlarda çoğu kez bunlar belirtilmediği gibi bazan da bir yerli yazarın sanılan eser bir yabancının olabiliyor.

Her bibliyografya gibi belki bunun da bazı eksikleri olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Ancak bibliyografya öylesine titizlikle hazırlanmış, öylesine çok yönlü araştırmaların sonucudur ki, eksiklikler olsa olsa bir büyük göle sonradan ilâve edilen tek tük damlalar olarak yeni baskılarda katılacaktır.

Metin AND

ESERİN HUSUSİYETLERİ

Bu Bibliyografya, 1859 da basılan Şair Evlenmesi adlı ilk tiyatro eserinden, yeni harflerin kabul edildiği 1928 yılına kadar yazılmış tiyatro eserlerini içine almaktadır.

Bibliyografya, 6 kısımdan müteşekkildir: 1 — Basma tiyatro eserleri, 2 — Opera ve operetler, 3 — Tefrika eserler, 4 — Tiyatro hakkında kitaplar, 5 — Makaleler, 6 — Yazma tiyatro eserleri. Bibliyografyanın en büyük özelliği, eserlerin, bulunduğu kütüphanelerin ismi ve varsa yer numaralarıyla verilmesidir. Bu sistem, araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacağı gözönünde tutularak tatbik edilmiştir.

Bibliyografya hazırlanırken hemen hemen Ankara ve İstanbuldaki kütüphanelerin tamamı taranmıştır. Bunlar:

ANKARA'da

Millî Kütüphane
Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi
İl Halk Kütüphanesi
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Kütüphanesi
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Edebiyat Bölümü Kütüphanesi
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Kütüphanesi
Metin And Özel Kütüphanesi

İSTANBUL'da

Şehir Tiyatroları Kütüphanesi
Hakkı Tarık Us Özel Kütüphanesi
Belediye Kütüphanesi
Bayazıt Devlet Kütüphanesi
Fatih Millet Kütüphanesi
Üniversite Merkez Kütüphanesi'dir.

Bibliyografya, Millî Kütüphane'de uygulanan enstrüksiyona sadık kalınarak hazırlanmış, yalnız kitabın boy kaydı, Millî Kütüphane enstrüksiyonuna uyulmayarak cm. olarak verilmiştir. Künyesi verilen her eser bizzat görülüp incelenerek fişlenmiştir.

Yazar adları, soyadı varsa köşeli parantezle başa alınarak, yoksa adlarıyla, yazar adı indeksinde yer almıştır. Ayrıca çeviren, adapte eden ve nakledenler, aynı alfabetik sırada yanlarında işaret edilerek, soyadları varsa soyadı ile, yoksa öz adları ile dizilmiştir. Kitap adları, tefrikalar ve makale adları aynı alfabetik indekste toplanmıştır. Makale, tefrika ve kitap adlarını aynı indekste toplamaktaki gayemiz, kitapla ilgili makaleleri imkân nisbetinde bir araya getirebilmektir. Makalelerin altına, makalenin hangi konuya ait olduğunu belirten kısa notlar konulması uygun görülmüştür.

Bibliyografyada, tefrika edilmiş tiyatro eserlerinin ve makalelerin yayınlandığı gazete, dergilerin adları künyenin alt kısmında verilmiştir. Dergi ve gazetelerin bulundu-

ğu kütüphaneler ve yer numaraları ise Millî Kütüphane'nin 1963 yılında bastırđı "ES Kİ HARFLİ TÜRKÇE SÜRELİ YAYINLAR TOPLU KATALOĐU"nda görülecektir. Dergi ve gazeteleri bulmak için bu katalog anahtar olmaktadır.

Bibliyografyada, soyadı olan bazı yazarlar, adlarıyla alfabetik sıraya girmiştir. Bu ve buna benzer bazı hatalarımız için okuyucuların bizi bağışlıyacıklarını ümid ederiz.

Eksiksiz bir Bibliyografya hazırlamanın güçlüğünü hepimiz biliriz. Bizim bibliyografyamız da bütün eksikleriyle, hatalarıyla, daha iyisini, daha mükemmelini yapacaklara ışık tutabilirse ne mutlu.

Bibliyografyanın hazırlanmasında bizi teşci ederek gayret veren; o zamanın Millî Kütüphane Müdürü olan, Kültür Müsteşarımız sayın Adnan Ötügen'e minnet hislerimizi ifade ederiz. Ayrıca, değerli ilgilerini gördüğümüz Millî Kütüphane Genel Müdürü sayın Dr. Müjgân Cunbur'a teşekkürlerimizi sunarız.

Bu kitabın hazırlanmasında çeşitli yardımlarını gördüğümüz Millî Kütüphanenin Eski Eserler Bölümünde pek kıymetli hocamız sayın şahap Nazmi Cođkunlar'a ve kitabın her satırında emeği bulunan sayın Nejdet Sançar'a şükranlarımızı sunarız. İndeksleri hazırlayan ve matbaa tashihlerini titizlikle yapan T.R.T. Kurumu Arřiv ve Kütüphane Müdürü sayın Neclâ Atasagun'a ve araştırmalarımızda, bize her türlü kolaylığı gösteren sayın Metin And'a teşekkürü borç biliriz.

Poyraz - Tuğrul

Not: E. H. T., Millî Kütüphane'nin Eski Harfli Türkçe eserler bölümüdür.

İÇİNDEKİLER

1 — Başmalar - Tiyatro Kitapları	1
2 — Opera ve Operetler	83
3 — Tefrika Edilmiş Tiyatro Eserleri	88
4 — Tiyatro Hakkında Kitaplar	114
5 — Makaleler	117
6 — Yazmalar	213
7 — Yazar İndeksi	245
8 — Kitap ve Makale Adı İndeksi	256